

УДК 821.161.2-1.09(092)

Микола Корпанюк
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

«Я СПРАВДІ ПЕРЕКОНАВСЯ, ЩО ПРАВДА Є НАЙКРАЩИМ ЗАХИСТОМ ДІЄПИСЬМА»: ПОЕТИКА «ХРОНІК» СТАНІСЛАВА ОРІХОВСЬКОГО

Я русин був, єсмь і буду,
Я родився русином...
Олександр Духнович [1, с. 94]

У статті вперше в національному літературознавстві проаналізовано «Хроніки» Станіслава Оріховського як етапне українське ренесансно-класицистичне явище в нашому письменстві XVI ст. та їх вплив на суспільно-літературний розвиток України і Польщі.

Ключові слова: «Хроніки» Станіслава Оріховського, український ренесансний класицизм, теми розбудови конституційної монархії, кохання, особистого життя, шляхетського рицарства.

This article is the first in national history of literature that analyzes «Chronicles» of Stanislav Orikhovskiy as phase Ukrainian Renaissance and classic phenomenon in our national literature of the sixteenth century and their impact on social and literary development in Ukraine and Poland.

Key words: «Chronicles» of Stanislav Orikhovskiy, Ukrainian Renaissance classicism, themes of constitutional monarchy development, love, private life, noble knighthood.

W artykule po raz pierwszy w literaturoznawstwie krajowym przeanalizowano «Kroniki» Stanisława Orzechowskiego jako kolejne ukraińskie renesansowo-klasycystyczne zjawisko w naszej literaturze XVI wieku oraz ich wpływ na rozwój społeczno-literacki w Polsce i na Ukrainie.

Słowa kluczowe: «Kroniki» Stanisława Orzechowskiego, ukraiński klasycyzm renesansowy, motywy tworzenia monarchii konstytucyjnej, miłości, życia osobistego, szlacheckiego rycerstwa.

Етноцентризм українського романтизму сягає своїм корінням в етноцентризм національного Відродження XVI — першої половини XVII ст., коли плеяда тодішніх інтелектуалів — латиномовних письменників, вчених, духівництва римо-католицького віровчення — під впливом панєвропейських гуманістичних ідей повноголосо заявила про свою проукраїнськість. На цій zasadі розгорнула активну творчу, науково-публіцистичну, громадянсько-патріотичну і конфесійно-віровченневу діяльність. Це гроно в складі Станіслава Оріховського, Себастьяна Кленовича, Симона Пекаліда, Ждана Білицького, Адама Чагровського, Івана Домбровського, Яна Щасного Гербурта, Вацлава Кіцького, Мартина Пашковського, Йосипа Верещинського, греко-католиків Іпатія Потія, Йосипа Рутського, Касіяна Саковича, Йосафата Кунцевича, Мелетія Смотрицького заклало й розгорнуло ідеологію національного державотворення, оперту на антропоцентризмі в підході до моделювання вчень про державний монархічний устрій, рицарсько-шляхетські права, обов'язки, чесноти, католицьку освіченість і віровченневу чистоту, українську історичну, культуротворчу місію, запліднену духом свободи, справедливості, військової звитяги, патріотизму, національної свідомості.

мости. Наріжним каменем українського гуманізму, національно-визвольного руху, ренесансного класицизму, європейзму лежить творча спадщина Станіслава Оріховського (1613–1566), в якій наявне суголосся з ідейністю, тематикою, стилістикою, риторикою вчень Володимира Мономаха, Еразма Роттердамського, Нікколо Макіявеллі, Мартіна Лютера, Філіпа Меланхтона.

За визначенням Володимира Литвинова, «найістотнішою рисою Ренесансу було формування поняття історичного часу та причинності в історії...», усвідомлення різниці між своїм часом — «віком теперішнім» — та минулими «віками» і з'ясування його місця в плині часів [3, с. 117]. Пізнати «свій час» середини XVI ст. із його ренесансно-класицистичними проблемами, пошуками та духовно-ідейною наповненістю допомагають «Хроніки» («Літопис») (1548–1554) Станіслава Оріховського, твір, яким письменник не лише висвітлив світоглядно-правові засади монархії і республіки, а й в основі державно-станової філософії ілюстративно обґрунтував право на особисті волю, цінність, щастя окремої людини-громадянина.

Станіслав Оріховський, як і багато його сучасників, є письменником українсько-польського культурного та політичного порубіжжя. Як літописець він має низку попередників на цьому терені, котрі в своїх творах опрацьовували й українську тематику в XV–XVI ст. Це Ян Длугош, Філіп Каллімах, Ян Ласький, Бернард Ваповський, Матвій Меховіта (Мацей Карпіга), Йост Людвіг Дацей, Ян Дантишек. Станіслав Оріховський зробив новаторський внесок у розвиток жанру національного літописання, ввівши жанр літописної життєписної повісті («*Життя і смерть Яна Тарновського*»), а «*Хронікам*» надав виразного ренесансно-гуманістичного спрямування, написавши їх у жанрі приватного щоденника (діаріуша), в якому відтворив бурхливі, кульмінаційні міжстанові протиставлення в Польській державі крізь призму власного розуміння та впливу на них. Закладений письменником суб'єктивно-індивідуалізований підхід до поцінування суспільного та державотворчого розвитку з виразних засад сарматської етноідеології, естетики ренесансного класицизму, утвердження в них ідеології та естетики приватного життя як невідривної, а в багатьох випадках і провідної, мотивації, сили впливу на державний розвиток — етапне історико-культурне явище в нашому давньому письменстві. Своім твором С. Оріховський-літописець, йдучи за практикою Володимира Мономаха, утвердив літописний жанр приватного щоденника (діаріуша) із культом власних, родинних, побутових цінностей як невідривного чинника історико-культурного та суспільного розвитку. Практику та естетику, ідейність літопису класика XVI ст. творчо розвивали Василь Загорівський у «Заповіті» в XVI ст., Федір Євлашевський наприкінці XVI — поч. XVII ст., Афанасій Филипович у першій половині XVII ст., у XVIII ст. св. Дмитро Туптало, Петро Апостол, Степан Лашкевич, Іван Острозький-Лохвицький.

Закладений у свідомість сучасників гуманістом Григорієм Сяноцьким ідеал гармонійного розвитку особистості є провідною темою цих «Хронік». Особливістю світогляду Оріховського є те, що він — яскравий представник і виразник станової (шляхетської) свідомості, культури, але, як типовий представник ренесансного класицизму, дбав не лише про утвердження в монархії культу законності, виборності та підзвітності суспільству монарха, якого бачив інтелектуалом-філософом, ідеальним гарантом прав і свобод усіх громадян, безпеки держави й в державі, а й совісті як мірила справедливості в ній, коли «корисні слуги» — купці, ремісники, селяни — матимуть права та ласку володаря.

Маючи за плечима чималий досвід і європейське визнання в жанрах політичної публіцистики, полемічної творчості, епістолярію, Станіслав Оріховський, котрий 17 років проживав, навчався в Австрії, Німеччині, Італії, де активно вигранював свій талант у численних різноматичних дискусіях із провідними вченими-реформаторами та римо-католиками, істориками культури, розумів, що історія та культура Польщі, України для Західної Європи малознані, що українці часто бачаться там в образі татарів. Тому, із засад власного ренесансно-гуманістичного розуміння історії як науки, виразно наповненої національним змістом, джерела світських знань, людських пристрастей та самопізнання [3, с. 105–107], в передмові до твору відповідно до давніх староукраїнських жанрових вимог завдання хроніки вбачає в тому, щоб гідні справи предків не забулися, а допомагали нащадкам збагачуватися набутиим досвідом і остерегатися негідних прорахунків [5, с. 6].

Як людина сформована й визначена носієм і утверджувачем нових ідеологічно-естетичних ренесансних віянь, С. Оріховський в літописному жанрі визначає своє кредо як «поштивого дієписа», зорієнтованого на традиції Цицерона [5, с. 7].

Високо оцінюючи методи керівництва Польською державою королем Сигізмундом I (Старим), вважаючи його заслуги історично вагомими для подальшого удосконалення державного устрою його молодим сином — королем Сигізмундом-Августом, письменник бачить свої шість хронік, які створені на злобу дня й відбивають його теорію монархії та пропозиції для демократичного її розвитку, відповідно до європейської наукової думки питання, актуальним і корисним внеском у процес державотворення.

С. Оріховський як письменник-творець історичного жанру дотримується не лише його канонів на проблемно-тематичному і стилістичному рівнях, а й сміливо вводить у канву творів новаторські пошуки: звернення до читача, авторські репліки про особливості літописної оповіді, характеристику героїв твору, коментарі до описуваного, почутого; у роздумах про конфронтацію шляхти з біскупами та «великорадцями»-магнатами з приводу вольностей рицарського стану, викриває наміри сенаторів, які були під значним впливом королеви Бони — матері молодого монарха Сигізмунда-Августа, контролювати дії короля. Письменник у хроніках розповідь веде поєднанням монологічної з діалогічною та полілогічною; виховний зміст твору посилює панегірик про обов'язки батька. Така складна композиційна структура пам'ятки вмотивована не менш складним синтезом ідейно-тематичних проблем і образних її наповнень, системних розгалужень, які охоплюють описом давноминулі часи, сьогодення в Центральній Європі, Польщі, Україні, Литві, Пруссії, Молдові, Туреччині. Щоб посилити динаміку стилю монументального історизму, завдяки якому авторові вдається переплітати хронологічно-лінійну оповідь із ретроспективною, чергувати документальні уривки з пригодницькими сюжетами, повчально-рефлексивні авторські роздуми про гріховність, науку, хроніки, міцну королівську владу з описами етикету при монаршому дворі, звичаїв, листами до сейму й листом короля про заколот тощо.

Як гуманіст Ренесансної доби С. Оріховський, вбачаючи в монархії як державному устрої прогресивне явище, вважає своїм обов'язком сприяти її демократично-конституційному розвитку. Задля цього описує власну, суголосну з теоріями європейських учених, ідею монарха-філософа, виборного громадянами країни, підконтрольного законами, станами, філософсько-етичними особистими важелями, тому і гаранта панування в державі законності, справедливості, свободи й щастя. Задля досягнення цієї

ідеї-мети письменник сформував і ввів у культурний простір етноміфологему про сарматське походження поляків і українців від середземноморських греко-слов'ян із теренів Македонії та Далмації, котрі, перемігши сарматів причорноморських, успадкували через аристократів їхню велич і культурний набуток.

Ця теорія не лише стала підвалинами аристократизації культури, основою розвитку ренесансного класицизму в українській і польській літературах, а й підґрунтям козацької хозарської етноміфологеми. Вона дала поштовх до оживлення призабутих фактів спільного творення з давніми греками античної спадщини нашими пращурами — скіфами, гіпербореями, фракками, бореями тощо [2]. Підвівши під свої хроніки цінності власного історичного часу, письменник одержав вагому світоглядну і психологічну засаду для сміливого аналізу та обґрунтування ренесансно-гуманістичної моделі державного організму. Він натуралістично описує загострено-кризовий стан у Короні Польській, котра опинилася на межі катастрофи — громадянської війни, спровокованої двома видатними діячами, новими людьми, реформаторами, небуденними особистостями, які зробили сміливий виклик закам'ялому й гальмівному буттю — королем Сигізмундом-Августом і шляхтичем Станіславом Оріховським, проти яких ополчилися депутати сейму — «великорадці» й римо-католицькі біскупи. Виконуючи волю королеви Бони та конфесійні приписи, ці діячі («великорадці», біскупи) прагнуть загнати в глухий кут новиків, змусити їх коритися собі й відмовитися від власних переконань, реформаторських дій.

Король-удівець, одружившись із вдовою Барбарою Гаштольдівною у Вільні без дозволу сенату і поза монаршими приписами, кинув виклик традиціям і розрахункам політичної еліти Польщі, котра прагнула поєднання польського трону з австрійським. Знехтувавши розрахунками, молодий король сповідує гуманістичний підхід до шлюбу на засадах кохання, природного права людини. Його самостійність була покарана: мати Бона організувала отруєння королеви Барбари.

Молодий капелан Станіслав Оріховський, натхненний новими світоглядними ренесансними віяннями, власним бажанням жити подружнім щасливим і повнокровним життям, також кинув виклик римо-католицькому законодавцю про безшлюбність духівництва й одружився всупереч репресіям польських біскупів, зокрема Перемиського владики Яна Дзядуського. Завдяки реформаційним впливам на польську шляхту, протистоянню її з біскупами з метою не допустити останніх до захоплення в країні влади, шляхта дружньо підтримала Оріховського й відвернула від нього біскупсько-папський суд і жорстоку розправу з оголошенням баніції та вигнанням із країни.

Ці приватні небуденні справи короля і шляхтича зображені в творі ілюстрацією настроїв і новітніх віянь серед високоосвіченої та гуманістично зорієнтованої аристократично-шляхетської молоді, зацікавленої реформаційними ідеями, світоглядом. Описуючи в чотирьох хроніках жорстоко-принципове протиборство в сеймі між шляхтою та біскупами і магнатерією (князями), між біскупами й магнатами та королем, між королем і свавільною частиною шляхти, котра вперто відстоює свої переконання, звичаї, привілеї, права й сподіане безправ'я, письменник надає творові виразного багатоголосого звучання, реалістично зображує барокову антитетику у взаєминах, прагненнях і діях провідників різних соціальних станів (власне з цього твору нам треба розпочинати історію бароко в національному письменстві).

Це суспільне багатоголосся дало змогу літописцеві розгорнути в творі низку тем: утвердження конституційної монархії, володаря-філософа, світської влади, прав на

привілеї стану рицарів-шляхти, державних податків, двірцевої етики, кохання, одруження за взаємними симпатіями, ворожості природі людини закону про celibat, двірцевих інтриг і кривавих результатів, завоювання Туреччиною Угорщини, королівської влади в Угорщині, миру між Польщею і Туреччиною, нестабільності в Молдові, нападів на Україну татар, турків, волохів, полководницької звитяги Яна Тарновського та українських шляхтичів, національної свідомості тощо.

Ці теми втілюються за допомогою низки ідей, котрі надають творові новаторського змістовно-формального наповнення. Серед десятків ідей провідними зображені ідеї сарматизму, освіченої конституційної монархії і монарха, культів законності, предків, суспільної злагоди, свободи в Україні-Русі, натхненної і корисної праці для її розвитку письменника С. Оріховського і героїчної оборони України шляхтою, козаками; збереження миру між державами, всередині країни, утвердження законності, правди, совісті, справедливості в ній, потреби розвитку світської держави тощо.

Поряд зі змістовно-композиційною вагомістю в структурі «Хронік» С. Оріховського центральну художню функцію виконує досить велика як для цієї пам'ятки образна система, котрій властива поліфонічна роль. Образи складають кілька груп із виразними становими, суб'єктивними, політичними, майновими, духовними ознаками. Основним образом «Хронік» є автообраз письменника-оповідача, котрий не лише розповідає про себе як персонажа твору, а й моделює, коментує, оцінює, схвалює, заперечує бачене, описуване, характеризує історичні постаті, відбирає найтиповіші або нетипові, логічні та алогічні, позитивні та негативні їхні дії, вчинки, «ліплячи» з них монументальні, основні та другорядні, епізодичні образи. Письменник сміливо вводить у характеристику героїв суб'єктивні висновки про них, переплітаючи їх із документальними, протокольними свідченнями. Значна увага С. Оріховського звернена до образів польських монархів Сигізмунда Старого та Сигізмунда Августа. Він їх шанує, любить за подвижницьку працю, воїнський характер, високу вимогливість до себе, прихильність до справедливості, законності. Якщо образ Сигізмунда I має виразні ознаки епічно-панегіричного героя, то Сигізмунд Август зображений втілювачем ренесансних рис: він обережний у висловлюваннях, прийнятті рішень, цінує міждержавні домовленості з Туреччиною, не поважає несталість у діях молдовських володарів, недолюбує католицьке духовництво, дещо симпатизує реформаторам, але себе позиціонує понадконфесійним володарем. Надзвичайно щирий у почуттях кохання, тому залишився назавжди вірним дружині Барбарі, з якою одружився за покликом серця (до одруження з австрійськими принцесами за розрахунком ставився прохолодно). Власне, ця якість Августа була близькою Оріховському; він щиро описує й мотивує дії короля, котрий навідріз відмовився розривати шлюб із Барбарою, пригрозивши сенаторам відмовитись від корони й виїхати до Литви. Спроби цього короля вести більш самостійну політичну діяльність наштовхнулися на організований опір із боку матері Бони, значної частини духовництва й магнатерії, депутатів сейму, котрі, пішовши назустріч володареві, знищили королеву Барбару як джерело його самостійності та впевненості в собі. Письменник опукло зображує боротьбу нового зі старим на рівні протистояння сеймових угруповань, особисто відданої їй групи королеви Бони з молодим монархом.

Вимога короля Августа від провідника «великорадців» П. Кміти дати спокій С. Оріховському, коли духовництво настирливо намагалось затвердити сеймом вирок перемиського біскупа Я. Дзядуського про позбавлення його прав, маєтків, духовного

сану й вигнання з країни. Дружня підтримка Оріховського шляхтою, зокрема українською (про що він з особливою приємністю наголошує у творі), магнатами, не лише вибила з колії духівництво, а й довела, що світським Оріховський допоміг зірвати намір церковників взяти в країні владу під свій контроль. Він допоміг згуртуватися шляхті довкола себе й отримати дозвіл на одруження, стати авторитетним провідником ренесансних ідей у країні. Як пише Л. Кубаля, Оріховський свідомо йшов на протистояння зі старими догмами, опираючись на вчення Ісуса Христа, Святого Письма, апостола Павла, практику подружнього життя духівництва у реформаторів і православних. Целібат він сприймав за джерело розпусти серед духівництва, аморальності в суспільстві, тому, взявши на себе апостольську місію, став рятівником католицької віри через її очищення, Польської держави від руїни через навислу загрозу громадянської війни [6, с. 46] — він для нас, українців і поляків, каже цей дослідник, — «великий католик», «пророк старозаповітний», зближувач католицького та православного віровчень [6, с. 46].

Літописець у своєму творі і в нашій літературі утверджує основний постулат світогляду та естетики гуманістів Відродження — розум. Ним постійно керуються основні герої «Хронік» — врівноважений, мудрий, обережний молодий король Польщі Сигізмунд Август і рішучий, настирливий, прагматично діючий ерудит, інтелектуал і реформатор Оріховський. Обидва вони (кожен із власного розрахунку) йдуть до спільної мети: хочуть бачити свою країну зразковою, щасливою, безпечною й заможною і діють у межах власних компетенцій та станових підходів і повноважень. Завдяки цим якостям обидва мають вагому підтримку найавторитетніших діячів свого часу: архієпископів Самійла Мацейовського, Яна Драгойовського, Леонарда [Кам'янецького], канцлера Яна Осецького, державного діяча і полководця Яна Тарновського, краківського воєводи Петра Кміти, переважної частини шляхти й магнатів. Станіслав Оріховський наголошує, що його виступи, пояснення власного бачення потрібних змін у державі, суспільстві задля перемоги справедливості, правди, відстоювання потреби відміни целібату в католицькій церкві, потреби реформувати польську римо-католицьку церкву знайшли підтримку у воєвод Миколая Радзивіла, Мартина Зборовського, Миколая Брудзовського, Рафала Лещинського, Єнджея Гурки, котрі пішли з ним на суд до архієпископа і не лише допомогли добитися дозволу на одруження, а й зруйнували всі наміри біскупів нав'язати країні, королеві їхню волю.

Ці авторитетні й вельможні магнати, як і вся шляхта, котра стала на бік Оріховського, зробили його безперечним моральним авторитетом у державі, провідником шляхти. Письменник з особливою шаную створює образи своїх улюбленців — українських шляхтичів і оборонців Батьківщини, справжніх рицарів і нападників татар, волохів — Бернарда Претвицького, братів Олександра і Прокопа Сенявських, братів Яна, Станіслава, Миколая, Валентина Гербуртів.

Не менш дорогими для Оріховського були воєвода Єнджей Гурка та його сини Лукаш і Єнджей, котрі досить войовничо обороняли Станіслава від зазіхань біскупів. Автор реалістично зображує суперечливий образ воєводи Гурки як щирого однодумця й свого захисника і завзятого супротивника спроб короля Августа самостійно вирішувати приватні справи, оскільки Гурка був прихильником королеви Бони.

Письменник опукло зображує жорстке протистояння на сеймі в Пйотркові, на шляхетському з'їзді під Львовом між супротивниками і прихильниками реформаторських спроб, дій короля та антицелібатства Оріховського. Створена ним група

образів зятятих супротивників-біскупів, сенаторів Миколая Держковського, Яна Дзядуського, Яна Сераковського, Єнджея Гурки, Миколая Сінницького увиразнюють складні, наближені до трагедії — громадянської війни — роки середини XVI ст., коли в Польщі реформатори ламали старі звичаї. Міжстанова боротьба шляхти проти магнатерії, зокрема князів, за політичні й станові свободи, за міру податків, за потребу магнатам вкладати більше коштів у безпеку держави й активніше брати участь у війнах, оскільки шляхта бачить, що всі ці проблеми опущені лише на них, рицарів, і вони вже не в змозі належно виконувати свій обов'язок і платити збільшені податки через брак коштів, — стали основним каменем спотикання. Принципова, емоційна, напружена, але логічно мотивована суперечка, розважливі кроки назустріч станам короля Августа, підтримка його Я. Тарновським і П. Кмітою завершилися тимчасовим компромісом, хоча, як зауважує письменник, кожен, особливо шляхтич, повертався додому з каменем за пазухою.

С. Оріховський як гуманіст — яскравий прихильник емансипації жінки в суспільстві, в державному житті. Він створює кілька привабливих жіночих образів, зосередивши увагу на їхній індивідуалізації. Королева Бона зображена затятою і досвідченою інтриганкою, жорстокою у ставленні до сина, в організації отруєння невістки, королеви Барбари; прагматичною магнаткою, для якої накопичення маєтків, багатства є сенсом життя й використанням привілейованого статусу. Водночас вона любляча мати: щиро допомагає своїй доньці, королеві Угорщини, Ізабеллі, котра втратила корону після смерті чоловіка, не маючи змоги протистояти геополітичним розрахункам турецького султана Сулеймана й німецького короля Фердинанда, образи яких трактуються із засад ренесансної прагматики — вони живуть і діють за розрахунками, керуючись як гуманними, так і негуманними кроками, вчинками. Таким самим є і волоський воевода Ілля, котрий заради влади перейшов у мусульманство.

Нагадує образ королеви Бони і матір волоського воеводи Іллі — інтриганка й водночас любляча матір. Образи польської королеви, дружини Сигізмунда Августа Барбари, його сестри угорської королеви Ізабелли — це образи, наповнені жіночністю, щирими почуттями кохання, любові до рідних. Вони виступають втіленнями добра, злагоди, спокою, людяності й відповідальності. Такою ж милою, ангелом і натхненницею постає образ дружини Оріховського Магдалини, котра, як і чоловік, була улюбленицею шляхти.

Демонічними рисами наділений образ краківської повії, котра на замовлення супротивників молодого короля спровокувала бунт студентів і відповідно, жорстоку розправу над ними, що призвело до масового виїзду з міста студентів на навчання в інші країни й повернення до Польщі вже переконаними реформаторами. Хоча ця блудниця вбита своєю матір'ю за сподіяне, але автор звернув увагу на велику проблему аморальності як характерної ознаки заколотників, інтриганів із будь-якого соціального стану.

Окрему групу представляють сеймові оратори — прихильники й супротивники короля, Оріховського, суспільної злагоди, від логіки та майстерності красномовства яких залежить доля держави. Вони завзято змагаються в порушенні важливих і загальних питань, їх обґрунтуванні та змаганні за підтримку аудиторії. Цей словесний турнір інколи розпалюється до такої міри, що провокує фізичні розправи над незгодними, вибухи кривавих побоїщ, та завдяки мудрим аргументам короля, Я. Тар-

новського, П. Кміти, судді Миколая Тащицького вдається зупинити загрозливий шал шляхти.

За допомогою протокольного стилю письменникові вдається відтворити промови, виступи основних ораторів, а в коментарях до них, у відступах, репліках окреслити реакцію аудиторії, вдалість чи невдалість порушуваних проблем. Змагальність думок, потреб і пропозицій, порушуваних у виступах ораторів, створює наелектризоване магнітне поле приміщень, майданів, де проходить засідання сейму, й звертають увагу на втягування суспільства в громадянську діяльність, поліфонізм його бачень, потреб і рекомендацій, сприйняття ними чи несприйняття нового шляху розвитку держави, запропонованого королем.

Завдяки тому, що автор «Хронік» уважний до масових сцен, картин, він створив монументальний збірний образ галасливого, протиборчого, рухомого сейму, образ заворушення краківських студентів, розправи над ними та їх масового виїзду з міста, котрий сколихнув столицю, суспільство, яке в особі краківського пробоща Яна Чарнковського побачило організатора незаконної розправи над дітьми, що за ним стоять антикоролівські сили, зацікавлені в нагнітанні неспокою в країні як нібито результату неслухняності молодого монарха.

Особливим емоційним змістом наповнений образ Русі-України, котрий постійно постає в різних картинах, роздумах письменника про долю рідного краю в його протиборстві з татарами, турками, волохами, в роздумах про ренесансний шлях розвитку конституційної польської монархії, в розповідях про лицарську звитьягу української шляхти, Я. Тарновського, П. Кміти.

Наприкінці «Хронік» Станіслав Оріховський підкреслює, що для цього жанру найвагомішою є правда. Він наголошує: «Я справді переконався, що правда є найкращим захистом дієписьма, а не те, що трапилося, а те, що творилося під час війни повинен поважати літописець» [5, с. 214]. Таким підходом автор керувався і в описі сеймів, аби не можна було нічого додати неправдивого, щоб не применшити правду, бо вона є принциповою ознакою життя та світогляду письменника-правдолюбця й правдборця [5, с. 215, 216].

Історик польської літератури Міхал Вишневський у XIX ст. звернув увагу, що детально й різнобічно описані бурхливі засідання сейму він зображував як самовидець, за розповідями учасників, не фальшуючи нічого [8, с. 410]. Цей висновок цілком суголосний із висновками Оріховського про правдивість як основний принцип творчості у цьому жанрі. Письменник, володіючи природним хистом мистецької оповіді, в «Хроніках» дотримується жанрових канонів, наповнюючи зміст актуальними думками, висновками, узагальненнями, вважаючи свій твір вагомим суспільним явищем для подолання нешляхетності, свавільності й беззаконня в конституційній монархії.

До постаті щирого українця Станіслава Оріховського була прикута увага краян у XVI–XVII ст. Відновила вона з кінця XX ст. І тут нам знадобляться думки польського дослідника Анджея Каїма Саця, котрий узагальнює, що для Європи великими є гуманістичні досягнення Станіслава Оріховського, котрий «бачив свої (українські, особистісні. — М. К.) проблеми на тлі ренесансної культури» [7, с. 9].

«Хроніки» нашого класика за всіма своїми параметрами — змістовими, ідейними, проблемними, тематичними, образними, світоглядними — новаторський твір у національній літературі, виразного універсального ренесансного стилю, ренесансного класицизму, ускладненого елементами літературного бароко. Письменник як пред-

ставник високого Відродження [4, с. 96–97] утвердив у них мораль і естетику єдності духовного, політичного і станово-літературного рицарства — основ конституційної монархії, державного устрою, покликаною утвердити в житті людини законність, правду та справедливість як невід’ємні опори щастя. Зображені ним сеймові баталії та протиборства унаочнюють дуже непростий шлях людей до ідеалів Станіслава Оріховського, українських і європейський гуманістів. Створені в «Хроніках» сюжети, образи письменник надалі творчо розвиває в окремих власних творах, деталізуючи, розширюючи в них провідні теми, ідеї, проблеми. Його «Хроніки» мають ознаки центрального твору світської тематики в доробку письменника, що ще одним крилом підкреслює відданість митця етиці та естетиці, ідейності ренесансного класицизму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Духнович Олександр. Вручання / Олександр Духнович // На Верховині: Збірник творів письменників дорадянського Закарпаття. — Ужгород : Карпати, 1984. — 527 с.
2. Кралюк Петро. «Білі плями» в історії української філософії / Петро Кралюк. — Луцьк : ПВД «Твердиня», 2007. — 164 с.
3. Литвинов Володимир. Католицька Русь: історико-філософський нарис / Володимир Литвинов. — К. : Український Центр духовної культури, 2005. — 274 с.
4. Наливайко Д. С. Искусство: направления, течения, стили / Д. С. Наливайко. — К. : Мистецтво, 1981. — 286 с.
5. Kroniki Stanisława Orzechowskiego. — Sanok : Nakład i druk Karola Pollaka, 1856. — 216 s.
6. Kubala Ludwik. Stanisław Orzechowski / Ludwik Kubala. — Lwów : Wydawnictwo Towarzystwa Nauczyceli szkół wyższych we Lwowie, 1906. — Т. 1. — 106 s.
7. Sac Andrzej Kaim. Ekumenia w dobie Renesansu: Jedność Kościoła w ujęciu Stanisława Orzechowskiego / Sac Andrzej Kaim. — Lublin : Redakcja wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2002. — 179 s.
8. Wiszniewski Michał. Historia literatury polskiej / Michał Wiszniewski. — W Krakowie, 1845. — Т. VII. — 605 s.